

Jong geleerd, is oud gedaan!

Effecten van financiële-educatieprogramma's voor kinderen en adolescenten. Wat werkt?

Author(s)

Amagir, Aisa

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Amagir, A. (2017). Jong geleerd, is oud gedaan! Effecten van financiële-educatieprogramma's voor kinderen en adolescenten. Wat werkt? *Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Jong geleerd, is oud gedaan!

Effecten van financiële-educatieprogramma's voor kinderen en adolescenten. Wat werkt?

Aisa Amagir

We kennen allemaal wel de tv-programma's waarin mensen worden geholpen om uit de schulden te komen, zoals Schuldig en Dubbeltje op zijn Kant. Deze programma's geven de indruk dat financiële problemen onder alle lagen van de bevolking voorkomen, en onder zowel jong als oud.

Ongeveer één op de zes huishoudens in Nederland heeft financiële problemen (Kerckhaert & Ruij, 2013). Bij ruim 800.000 Nederlanders zijn de problemen zo groot, dat ze er zelf niet uit kunnen komen (Jungmann et al. 2014). Tussen 2008 en 2013 verdubbelde het aantal aanvragen voor schuldhulpverlening. De combinatie van een absolute groei en strengere afwijzingscriteria maakt dat jaarlijks 70.000 Nederlanders tevergeefs aankloppen bij de gemeentelijke schuldhulp. Jungmann et al. (2014) spreken over 'onoplosbare schuldsituaties'. De economische crisis speelt weliswaar een rol in de toename en verbreding van de schuldenproblematiek, maar steeds meer wordt onderkend dat onverantwoord financieel gedrag en gebrekkige financiële vaardigheden een belangrijke oorzaak zijn voor het ontstaan van schulden (van Dam et al. 2014). Bevorderen van financiële geletterdheid als onderdeel van burgerschap zou kunnen helpen deze situaties te voorkomen.

Financiële educatie noodzaak

Financiële ongeletterdheid wordt wereldwijd als een probleem gezien. Dit heeft in een groot aantal landen geleid tot de onderkenning van de nood-

zaak van financiële educatie. Dit betreft ook jongeren, die een bijzonder kwetsbare groep vormen en waarvan de financiële situatie vaak reden tot zorg is. Uit onderzoek van het NIBUD is gebleken dat 42% van de 18-24 jarigen minimaal één vorm van een schuld, lening of betalingsachterstand heeft (van der Schors & van der Werf, 2014). Daarentegen is slechts 28% van de 18-24 jarigen met een betalingsachterstand zich bewust van een financieel probleem. Van alle jongeren met een schuld zijn de jongeren met een studieschuld zich het minst bewust van een financieel probleem (van der Schors & van der Werf, 2014).

Volgens de OECD (2005) moet financiële educatie op jonge leeftijd plaatsvinden. Als kinderen namelijk vroeg leren omgaan met geld, zullen zij eerder financieel verantwoord gedrag vertonen. Belangrijk, want jongeren moeten steeds eerder zelfstandig financiële keuzes maken. Het gaat erom dat jongeren worden voorbereid op financiële zelfredzaamheid als volwassene. De jongeren van vandaag groeien op in een maatschappij, waarin overheden steeds meer financiële verantwoordelijkheden verplaatsen naar de burgers. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de Wet studievoorschot hoger onderwijs waarmee het stelsel van studiefinanciering is gewijzigd. De basisbeurs is vervangen door een studievoorschot waarmee studenten een bedrag ter grootte van de huidige basisbeurs kunnen lenen. Jongeren kunnen hierdoor na hun studie met hoge studieschulden blijven zitten.

Hoe?

Steeds meer wordt onderkend dat financiële geletterdheid essentieel is om te kunnen functioneren in een steeds complexere maatschappij en dus beschouwd moet worden als een onmisbaar onderdeel van het onderwijs dat op die maatschappij voorbereidt. Het besef dat er iets moet gebeuren neemt gestaag toe, maar er is geen overeenstemming over de toe te passen methodes. Sommige landen hebben financiële educatie opgenomen in het curriculum van het onderwijs, andere landen focussen op kerngebieden zoals rekenen/wiskunde en verwachten dat de leerling zelf de transfer maakt naar andere contexten (OECD, 2014). In Nederland is er nog geen structurele aandacht voor financiële educatie in het bestaande curriculum. Ook is het onderwijs in financiële vaardigheden incidenteel en versnipperd (Wijzer in geldzaken, 2014).

Financiële geletterdheid zou kunnen worden bereikt door financiële educatie in te bedden in het onderwijscurriculum van het voortgezet onderwijs. Dit past binnen onderwijscurricula, die zich richten op de ontwikkeling van actief burgerschap. Burgerschap impliceert immers zelfstandigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid. Zelfstandigheid in het maken van afgewogen keuzes wordt gezien als een belangrijke burgerschapscompetentie. Financiële ongeletterdheid daarentegen kan leiden tot afhankelijkheid, onzelfstandigheid en daarmee tot onverantwoordelijkheid. Niet alleen op de arbeidsmarkt, maar ook in het persoonlijke leven zijn competenties als zelfsturing en zelfredzaamheid nodig. Dit zou mooi passen bij “economic citizenship” een belangrijke component van burgerschap die tot dusverre echter nog niet zo in de belangstelling heeft gestaan.

Kortom, jongeren onderwijzen in financiële geletterdheid zou kunnen bijdragen aan het vervullen van de burgerschapsopdracht van het onderwijs. De vraag is kan financiële geletterdheid worden bevorderd door financiële educatie op school?

Literatuuronderzoek

Om deze vraag te beantwoorden hebben we een systematische literatuurstudie naar 36 internationale financiële-educatieprogramma's gedaan (Amagir, Groot, Maassen van den Brink & Wilschut, 2016). We hebben ons gericht op experimenteel onderzoek naar zulke programma's in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en hoger onderwijs. Het doel van dit literatuuronderzoek is tweeledig. Enerzijds richt het zich op de vraag wat er bekend is over de effectiviteit van financiële-educatieprogramma's voor jongeren, anderzijds geeft het inzicht in de didactische kenmerken van effectieve financiële-educatieprogramma's.

Voor deze studie definiëren we financiële geletterdheid enerzijds als conceptuele kennis en begrip over persoonlijke financiën en de daaraan verbonden risico's en anderzijds als de vaardigheden, motivatie en het zelfvertrouwen om deze kennis te kunnen en willen toepassen in verschillende financiële contexten. Deze definitie bestaat uit twee delen. Het eerste deel heeft betrekking op de manier van denken. Het tweede deel heeft betrekking op de vraag of mensen iets kunnen en willen toepassen buiten de context waarin ze het geleerd hebben. Bij de analyse van de studies hebben we gekeken naar de effecten die het volgen van een financiële-educatieprogramma heeft op kennis van financiële concepten, attitudes, zelfvertrouwen en gedrag. Bij financiële kennis gaat het om inhoudelijke kennis en vaardigheden. Kunnen leerlingen bijvoorbeeld budgetteren en financiële beslissingen nemen? Hebben ze kennis van basale financiële concepten als sparen en beleggen? Naast kennis van persoonlijke financiën en vaardigheden op dat terrein speelt het zelfvertrouwen een grote rol bij het vermogen om deze toe te passen in (on)voorspelbare contexten. Houding (attitude) is de mate waarin relevant gedrag positief of negatief geëvalueerd wordt. Bij gedrag wordt er onderscheid gemaakt tussen het meten van feitelijk gedrag, gedragsintenties of wat respondenten zeggen dat ze doen (zelfrapportage). Bij feitelijk gedrag wordt er bijvoorbeeld onderzocht of jongeren door het volgen van een financiële-educatieprogramma meer gespaard hebben of minder geleend. Bij gedragsintenties wordt gekeken naar de bereidheid van een persoon om een bepaald gedrag te tonen.

Uitkomsten

Uit onze literatuurstudie is gebleken dat financiële educatie een positief effect heeft op de financiële kennis en attitudes van kinderen en adolescenten. Studies die kijken naar de intentie tot goed gedrag en studies op basis van zelfrapportage over het eigen gedrag rapporteren eveneens positieve effecten. Er is tot dusverre weinig bekend over de effecten van financiële educatie op het feitelijk gedrag van kinderen en adolescenten (sparen, omvang schulden etc.). Dit heeft o.a. te maken met methodologische beperkingen om het feitelijk gedrag van kinderen en jongeren te meten. Daarnaast kijken de verschillende studies voornamelijk naar korte termijn-effecten van financiële-educatieprogramma's. Longitudinaal experimenteel onderzoek is nodig om de langetermijneffecten van specifieke financiële-educatieprogramma's op financiële kennis, gedrag en houding te onderzoeken.

De onderzoeksresultaten suggereren verder dat financiële-educatieprogramma's in het voortgezet en hoger onderwijs effectief zijn in het verminderen van de genderkloof. Deze bevindingen ondersteunen het idee dat financiële educatie een verplicht onderdeel moet worden van het curriculum in het

primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs. Dit om een doorgaande leerlijn te waarborgen. Uit verschillende studies blijkt dat de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs van hun kinderen belangrijk is, in het bijzonder bij de vorming van attitudes.

Leren door te doen

Wat betreft de didactische kenmerken blijkt 'experimenteel leren' een veelbelovende methode te zijn om de financiële geletterdheid van kinderen en adolescenten te vergroten. De nadruk ligt hier op 'leren door te doen'. Leerlingen doen concrete ervaringen op door actief met de stof bezig te zijn, waarbij er gereflecteerd wordt met het oog op abstracte begripsvorming. Dit 'leren door te doen' ligt in lijn met de toegepaste aard van financiële besluitvorming. In het voortgezet onderwijs is het belangrijk om de focus te leggen op 'relevantie van het onderwerp'. Leerlingen leren meer en de kennis beklijft beter als ze de verbanden zien met hun eigen leven en actief deelnemen aan het leerproces. Dit kan worden bereikt door 'real world experiences' toe te voegen aan de lessen. In een onderzoek van Asarta et al. (2014) bijvoorbeeld wordt leerlingen tijdens de module gevraagd verschillende potentiële carrières te onderzoeken, waarbij ze persoonlijke en financiële doelen moeten opstellen. Tijdens het verloop van de module wordt er een keuze gemaakt in een carrière en worden doelen bijgesteld op basis van eerder opgedane kennis. Door te werken met materiaal dat ingaat op de (nabije) toekomst, krijgen de leerlingen meer zelfvertrouwen en vormen ze positieve verwachtingen. De insteek hierbij is, dat het leerlingen motiveert en hun de relevantie laat zien van financiële geletterdheid, als jongere en volwassene. De vaardigheden en attitudes die gerelateerd zijn aan persoonlijke financiële onderwerpen worden hierdoor beïnvloed en persoonlijke financiële concepten worden uitgediept.

Aisa Amagir is als promovendus verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, waar ze onderzoek doet naar de financiële geletterdheid van jongeren. Daarnaast is ze verbonden aan de Hogeschool van Amsterdam als lerare-nopleider economie. Reacties graag naar A.Amagir@hva.nl

Literatuur

- Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2016). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. TIER WP 16/07 <http://www.tierweb.nl/tier/working-paper/2016.html>*
- Asarta, C. J., Hill, A. T., & Meszaros, B. T. (2014). The features and effectiveness of the keys to financial success curriculum. International Review of Economics Education, 16, 39-50.*
- Dam, R. van, Klaver, J., Weijden, R. van der & Witte, L. (2014). Sturen op motivatie. Gemotiveerd deelnemen aan budgettrainingen (RAAK-project). Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Kenniscentrum Maatschappij en Recht, lectoraat Armoede en Participatie.*
- Jungmann, N., Lems, E., Vogelpoel, F., Beek, G. van, & Wesdorp, P. (2014). Onoplosbare schuldsituaties. Utrecht: Hogeschool Utrecht.*
- Kerckhaert, A.C., & Ruig, S. de (2013). Huishoudens in de rode cijfers. Omvang en achtergronden van schuldenproblematiek bij huishoudens. Zoetermeer: Panteia.*
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2005). Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness. OECD Publishing, Paris.*
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2014), PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century (Volume VI). PISA, OECD Publishing, Paris.*
- Schors, A. van der, Werf, M. van der (2014). Jongeren & geld. De financiële situatie en hulpbehoefte van 12- tot en met 24-jarigen. Nibud-onderzoek m.m.v. Rabobank. Wijzer in geldzaken, (2014). Financiële educatie & ondernemerschap in het VMBO.*

nog opvullen